

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK
TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI

“ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR MEROSINING SHARQ DAVLATCHILIGI VA MADANIYATI RIVOJIDA TUTGAN O‘RNI”

mavzusidagi III xalqaro ilmiy-nazariy va
amaliy anjuman materiallari

2026-yil 12-fevral

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI
VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

O‘ZBEKISTON YOZUVCHILAR UYUSHMASI

BOBUR NOMLI XALQARO JAMOAT FONDI

**ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR
MEROSINING SHARQ DAVLATCHILIGI VA
MADANIYATI RIVOJIDA TUTGAN O‘RNI**

III xalqaro ilmiy-nazariy va amaliy anjuman materiallari

Toshkent – 2026

TURKIY TILLAR DOIRASIDA INKOR SHAKLLARINING TADQIQI RESEARCH ON NEGATION FORMS IN TURKIC LANGUAGES

Shodmonaliyeva Yulduz Akramjon qizi

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti
tayanch doktoranti

E-mail: yshodmonaliyeva@gmail.com

ORCID: 0009-0001-1157-1605

DOI: [10.52773/tsuull.conf.2026./CQTA1420](https://doi.org/10.52773/tsuull.conf.2026./CQTA1420)

Annotatsiya. *Mazkur maqolada turkiy tillarda tasdiq-inkor kategoriyasining ifodalanish vositalari va usullari tahlil qilinadi. Tadqiqot markazida inkorning morfologik va funksional-semantik xususiyatlari bo‘lib, tasdiq shakllari ushbu kategoriya bilan oppozitsion munosabatda ko‘rib chiqiladi. Maqolada tatar, boshqird va turkman, qozoq, qirg‘iz tillari materiallari asosida bajarilgan tadqiqotlardan olingan natijalar qiyosiy tahlil qilinib, ularning umumiy va farqlovchi jihatlari aniqlanadi. Tadqiqotda qiyosiy-tipologik va funksional-semantik yondashuvlardan foydalaniladi hamda mavjud tadqiqotlarda inkor kategoriyasining talqin darajasi baholanadi.*

Kalit so‘zlar: *inkor kategoriyasi, tasdiq, turkiy tillar, funksional-semantik tahlil,*

Annotation. *This article analyzes the means and methods of expressing the category of affirmation-negation in Turkic languages. The research primarily focuses on the morphological and functional-semantic features of negation, while considering affirmative forms in opposition to this category. The article presents a comparative analysis of research findings based on materials from Tatar, Bashkir, Turkmen, Kazakh, and Kyrgyz languages, identifying their common and distinctive features. The study employs comparative-typological and functional-semantic approaches and evaluates the level of interpretation of the negation category in existing research.*

Key words: *category of negation, affirmation, Turkic languages, functional-semantic analysis.*

Tilshunoslikda inkor hodisasi uzoq tarixiy tadqiqotlarga ega. Xususan, inkorning mantiqiy va grammatik tabiati G‘arb tilshunosligida Otto Jespersen tomonidan fundamental tarzda o‘rganilgan [Jespersen, 1958: 404]. U inkorning tarixiy rivojida kuchayish va zaiflashish jarayonlarini izohlagan.

Turkiy tilshunoslikda esa tasdiq va inkor ko‘pincha:

- fe‘l shakllari;
- yordamchi so‘zlar;

- yuklamalar;
- intonatsion vositalar orqali ifodalanadi.

Tasdiq shakli ko'pincha nol ko'rsatkichli bo'lib, inkor esa maxsus grammatik markerlar yordamida yuzaga chiqadi. Bu holat turkiy tillarning agglyutinativ tabiati bilan bevosita bog'liq. Turkiy tillarda inkorning eng asosiy morfologik vositasi fe'l bo'lishsizlik shakli hisoblanadi. Masalan, o'zbek tilida -*ma/-me*, turk tilida -*ma/-me*, qozoq tilida -*ma/-me* affikslari umumturkiy inkor sifatida faol ishlatiladi:

- *kel-di* → *kel-ma-di*
- *bil-adi* → *bil-may-di*

Bu affikslar fe'lning zamon, shaxs-son ko'rsatkichlari bilan izchil birikadi va inkor ma'nosini grammatik jihatdan aniq ifodalaydi. Shuningdek, ayrim turkiy tillarda inkor yuklamalari ham mavjud bo'lib, ular nutqda kuchaytiruvchi yoki stilistik vazifa bajaradi. Turkiy tillarda inkor faqat fe'l doirasida emas, balki gap miqyosida ham amalga oshadi. Masalan:

- *hech kim, hech narsa, aslo, umuman* kabi birliklar inkorni kuchaytiradi;
- inkor olmoshlari va ravishlari orqali umumiy inkor semantikasi yuzaga chiqadi. Bu holatda inkor funksional-semantik maydon sifatida namoyon bo'ladi, ya'ni turli sath birliklari yagona semantik vazifaga xizmat qiladi.

Inkor kategoriyasi tabiiy tillarning semantik va sintaktik tizimida muhim o'rin egallovchi universal lingvistik hodisa hisoblanadi. Salbiy ma'noni ifodalash vositalari va usullari til strukturasi, tipologiyasi hamda funksional imkoniyatlari bilan chambarchas bog'liq. O'zbek tilida inkor kategoriyasining maxsus tadqiqi G'.Abdurahmonov tomonidan amalga oshirilgan. Uning “O'zbek tilida fe'l inkori” nomzodlik dissertatsiyasida inkor affiksi -*ma/-me* fe'lning leksik ma'nosini emas, balki predikativlikni inkor etuvchi grammatik vosita sifatida talqin qilinadi (Abdurahmonov, 1976: 112-115). Muallif inkor affiksining zamon ko'rsatkichlaridan oldin, shaxs-son ko'rsatkichlari bilan esa qat'iy tizimli bog'lanishini asoslaydi. Til tizimida inkor kategoriyasi an'anaviy ravishda grammatik ko'rsatkichlar, xususan, morfologik inkor affikslari orqali ifodalanadigan hodisa sifatida talqin etib kelingan. Biroq zamonaviy tilshunoslikda inkorning faqat formal vositalar bilan cheklanmasdan, mazmuniy va pragmatik omillar bilan chambarchas bog'liqligi tobora ko'proq e'tirof etilmoqda. Ayniqsa, tasdiq shaklida kelgan gaplarda inkor mazmunining yuzaga chiqishi til tizimidagi shakl va mazmun o'rtasidagi murakkab munosabatlarni ochib berishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur masala Lutfullayeva D. E. ning tadqiqotida izchil va tizimli tarzda yoritilgan bo'lib, unda o'zbek tilida tasdiq gaplar doirasida inkorning shakliy-mazmuniy nomuvofiqligi lingvistik hodisa sifatida asoslab berilgan [Лутфуллаева, 1997: 73-78]. Mazkur tadqiqot o'zbek tilida inkor kategoriyasining ifodalanish imkoniyatlarini an'anaviy grammatik yondashuv doirasidan kengroq talqin qilish zarurligini ilmiy jihatdan asoslaydi. Tadqiqot

natijalari shuni ko'rsatadiki, inkor faqat morfologik yoki sintaktik ko'rsatkichlar orqali emas, balki tasdiq shaklida kelgan gaplar doirasida ham mazmuniy va pragmatik vositalar orqali ifodalanishi mumkin. Tasdiq gaplarda inkor mazmunining yuzaga chiqishi shakl va mazmun o'rtasidagi nomuvofiqlik hodisasi bilan bevosita bog'liq bo'lib, bu holat til tizimidagi funksional-semantik asimmetriyaning muhim ko'rinishlaridan biridir. Bunday nomuvofiqlik nutqiy kontekst, intonatsiya, baholovchi birliklar hamda so'zlovchining kommunikativ niyati bilan belgilanadi. Natijada gapning tashqi grammatik shakli tasdiq bo'lsa-da, uning ichki semantik tuzilmasida inkor mazmuni yetakchi o'rin egallaydi. Tadqiqotda inkorning pragmatik tabiati alohida ta'kidlanib, u ko'pincha implikativ xarakter kasb etishi, ya'ni ochiq grammatik ko'rsatkichsiz, yashirin tarzda anglashilishi aniqlanadi. Bu esa inkorni nutqiy jarayonda faqat grammatik kategoriya sifatida emas, balki muloqot samaradorligini ta'minlovchi kommunikativ hodisa sifatida baholash imkonini beradi. Umuman olganda, ish natijalari o'zbek tilida inkor kategoriyasining funksional imkoniyatlari keng ekanligini, tasdiq va inkor o'rtasidagi munosabat esa qat'iy qarama-qarshilik emas, balki murakkab semantik-pragmatik o'zaro ta'sir asosida shakllanishini ko'rsatadi. Mazkur xulosalar inkor kategoriyasini funksional-semantik va lingvopragmatik yondashuv asosida o'rganish uchun muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi va keyingi tadqiqotlar uchun metodologik yo'nalish belgilaydi.

Tasdiq va inkor masalasi M.Saidxonov tadqiqotida yanada kengaytiriladi. Muallif o'z dissertatsiyasida o'zbek tilida tasdiq va inkorning faqat verbal emas, balki sintaktik va noverbal vositalar orqali ham ifodalanishini asoslaydi (Saidxonov, 1993: 55-68). Ayniqsa, ikki karra inkor konstruktsiyalarining mantiqiy tasdiq emas, balki kuchaytirilgan inkor ma'nosini ifodalashi alohida ta'kidlanadi. Tadqiqotda tasdiq va inkorning verbal ifodasi bilan bir qatorda, sintaktik vositalar — gap tuzilishi, intonatsiya, so'z tartibi va kontekstual qarama-qarshiliklar orqali yuzaga chiqishi batafsil tahlil qilinadi. Jumladan, tasdiq yoki inkor ma'nosi ayrim hollarda maxsus inkor shaklisiz, faqat sintaktik konstruktsiya va nutqiy vaziyat orqali anglashilishi mumkinligi ko'rsatib beriladi. Bu holat tasdiq–inkor kategoriyasining faqat formal-grammatik emas, balki funksional-semantik mohiyatga ega ekanini tasdiqlaydi. Saidxonov tadqiqotining muhim jihatlaridan biri — noverbal vositalarning (bosh irg'ash, bosh chayqash, mimika va boshqa kinestetik harakatlar) tasdiq va inkorni ifodalashdagi rolini lingvistik birlik sifatida baholashidir. Muallif noverbal belgilarni nutqdan tashqari hodisa sifatida emas, balki kommunikativ jarayonning ajralmas qismi, verbal ifodani to'ldiruvchi yoki mustaqil ma'no tashuvchi vosita sifatida talqin qiladi. Bu yondashuv tasdiq–inkor masalasini pragmatik va diskursiv nuqtayi nazardan yoritishga imkon beradi. Umuman olganda, Saidxonov M. ning mazkur tadqiqoti o'zbek tilida tasdiq va inkor kategoriyasining ko'p darajali (morfologik, sintaktik, pragmatik va noverbal)

tizim ekanini ilmiy asosda isbotlaydi. Ushbu ish tasdiq-inkor shakllarining lingvopragmatik tadqiqi, kommunikativ semantika hamda noverbal kommunikatsiya masalalarini o‘rganishda muhim nazariy manba bo‘lib xizmat qiladi va keyingi tipologik hamda qiyosiy izlanishlar uchun mustahkam metodologik zamin yaratadi.

O‘zbek tilshunosligida tasdiq-inkor masalalariga yana bir tilshunos olim Sh.Rahmatullayev ham qiziqib, bu borada salmoqli tadqiqot olib borgan. Tasdiq kategoriyasi Rahmatullayev Sh. asarlarida grammatik emas, balki nutqiy-pragmatik hodisa sifatida talqin qilinadi. Uning fikricha, tasdiq shakllari maxsus formal ko‘rsatkichga ega emas va asosan kontekst hamda intonatsiya orqali aniqlanadi (Rahmatullayev, 2004: 34-44). Ushbu yo‘nalishda zamonaviy tilshunoslik yo‘nalishlari doirasida so‘nggi yillardagi bir qancha izlanishlarni keltirishimiz mumkin [Abjalova M., Shodmonaliyeva Y. v. b., 2025: 508-513; Abjalova M., Khasanova G. v. b., 2025: 445-450].

Inkor va uning ifodalanishi borasida qardosh turkiy tillar doirasida amalga oshirilgan bir qancha ilmiy ishlar bilan tanishib chiqdik va ularni tahliliy asosda keltirib o‘tamiz. Qozoq tilida inkor kategoriyasi Sarsembayev A. ning tadqiqotida keng yoritilgan. Muallif inkor affiksining fe‘l markazli tabiati va ikki karra inkorning pragmatik kuchaytiruvchi vazifasini asoslaydi (Sarsembayev, 2010: 85-92). Muallif inkorni an‘anaviy grammatik hodisa doirasida emas, balki fe‘l markazida shakllanadigan funksional-semantik kategoriya sifatida talqin qiladi. Tadqiqotda inkor affiksining fe‘lga bevosita bog‘langanligi qozoq tilida inkor ma‘nosining predikativ markaz orqali yuzaga chiqishini ko‘rsatadi. Sarsembayev ishining muhim ilmiy natijalaridan biri – inkor affiksining fe‘l markazli tabiati izchil asoslab berilishidir. Muallifga ko‘ra, qozoq tilida inkor affiksi fe‘lning leksik-grammatik yadrosi bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, inkor ma‘nosining butun gapga tarqalishini ta‘minlaydi. Bu yondashuv inkorni faqat shakliy hodisa sifatida emas, balki predikatsiya darajasida namoyon bo‘ladigan semantik mexanizm sifatida talqin qilish imkonini beradi. Tadqiqotda alohida e‘tibor qaratilgan masalalardan yana biri – ikki karra inkor hodisasining pragmatik talqinidir. Muallif ikki karra inkorni mantiqiy inkor inkorini bekor qiluvchi mexanizm sifatida emas, balki inkor ma‘nosini kuchaytiruvchi pragmatik vosita sifatida izohlaydi. Bu holat qozoq tilida inkor shakllarining nutqiy ta‘sirchanligini oshirish, so‘zlovchi munosabatini kuchliroq ifodalash bilan bog‘liq ekanini ko‘rsatadi. Umuman olganda, A.Sarsembayevning doktorlik dissertatsiyasi qozoq tilida inkor kategoriyasining morfologik, sintaktik va pragmatik jihatlarini bir butun tizim sifatida yoritib beradi. Tadqiqot inkor affiksining fe‘l markazli tabiati hamda ikki karra inkorning kommunikativ-pragmatik vazifasini ilmiy asosda ochib berishi bilan turkiy tillarda inkor kategoriyasini qiyosiy va tipologik jihatdan o‘rganish uchun muhim nazariy manba bo‘lib xizmat qiladi. Tadqiqotda qozoq tilidagi inkor

shakllari o‘zbek tili bilan qiyoslab tahlil qilinadi va ularning umumturkiy xususiyatga egaligi ko‘rsatiladi.

Tatar tilshunosligida doirasida ham inkor kategoriyasi Volga–Ural hududi turkiy tillari doirasida chuqur tadqiq etilgan. Ganiev F. ning nomzodlik dissertatsiyasida tatar tilida inkor affiksi *-ma/-mə* ning fe‘lning barcha grammatik shakllari bilan moslashuvi va predikativlikni inkor etishdagi roli yoritilgan (Ganiev, 1998: 52-97). Muallif tatar tilida tasdiq shakllarining ko‘pincha nol ko‘rsatkichli bo‘lib, nutqiy kontekst orqali aniqlanishini ta‘kidlaydi. Bu holat o‘zbek tili bo‘yicha Rahmatullayev ilgari surgan xulosalar bilan tipologik jihatdan mos keladi. Dissertatsiyada inkor affiksining predikativlikni inkor etishdagi roli alohida yoritilib, inkor ma‘nosining faqat leksik darajada emas, balki gapning predikativ yadrosida yuzaga chiqishi ilmiy jihatdan isbotlanadi. Bu orqali tatar tilida inkor kategoriyasining grammatik tizimdagi o‘rni aniq belgilab beriladi. Ganiev ishining asosiy yangiligi shundan iboratki, unda tatar tilidagi inkor affiksi *-ma/-mə* birinchi marta fe‘lning barcha grammatik shakllari bilan uzviy bog‘liq holda, yaxlit tizim sifatida tadqiq etilgan. Shuningdek, inkor kategoriyasi predikativlik bilan bevosita bog‘langan grammatik hodisa sifatida talqin qilinib, bu yondashuv Volga-Ural hududi turkiy tillarida inkorni qiyosiy o‘rganish uchun nazariy asos yaratadi. Ushbu mavzu doirasida yana bir tadqiqotda tatar tilidagi inkor shakllarining morfologik va sintaktik vositalari rus va nemis tillari materiallari bilan qiyosiy tahlil qilinib, inkorning tipologik xususiyatlari aniqlangan. Muallif inkor affiksining fe‘l markazli tabiati hamda inkor ma‘nosining predikativ darajada yuzaga chiqishini qiyosiy dalillar asosida ko‘rsatadi [Xanova, 2010: 190].

Turkman tiliga bag‘ishlangan tadqiqotlarda inkor affiksi *-ma/-me* umumturkiy xususiyatga ega shakl sifatida izohlanadi. Annagurbanov O. o‘z dissertatsiyasida inkor kategoriyasining fe‘l zamonlari va shaxs-son shakllari bilan tizimli bog‘liqligini ko‘rsatadi (Annagurbanov, 2001). Annagurbanov tadqiqotida inkor affiksi fe‘lning grammatik paradigmasidan ajralmagan holda talqin qilinib, inkor ma‘nosining predikativlik darajasida yuzaga chiqishi isbotlanadi. Inkor shakllarining zamon va shaxs-son kategoriyalari bilan moslashuvi inkor kategoriyasining tasodifiy yoki ikkilamchi hodisa emas, balki fe‘l markazli grammatik tizim elementi ekanini ko‘rsatadi. Shu jihatdan muallif inkor kategoriyasini umumturkiy til tizimi doirasida izohlab, turkman tilidagi inkor shakllarining tipologik xususiyatlarini aniq belgilab beradi.

Tipologik jihatdan turli tillarda inkor kategoriyasining ifodalanish vositalarini o‘rganishga bag‘ishlangan muhim tadqiqotlardan biri Penjiyeva N. M. ga tegishlidir [Пенджијева, 2006: 186]. Olima tadqiqotida inkor kategoriyasi qiyosiy-tipologik yondashuv asosida o‘rganilib, turkman va rus tillarida inkorning leksiko-morfemik va morfologik ifodalanish mexanizmlari tizimli tahlil qilinadi. Muallif inkorni ifodalovchi affikslar, yordamchi so‘zlar va inkor semantikasiga ega leksik birliklarning struktur-semantik xususiyatlarini

aniqlaydi. Tadqiqotda turkman tilida inkorning asosan *fe'l negiziga qo'shiluvchi affikslar orqali*, rus tilida esa *ko'proq leksiko-morfemik va sintaktik vositalar orqali* ifodalanishi ilmiy asosda ko'rsatib berilgan. Shuningdek, inkor kategoriyasining tipologik xususiyatlari, grammatik tizimdagi o'rni hamda har ikki tilda funksional-semantik jihatdan namoyon bo'lishidagi farqlar aniqlangan. Mazkur ishning dolzarbligi inkor kategoriyasining turli tipdagi tillarda kompleks tizim sifatida qiyosiy o'rganilganidadir. Tadqiqotda tipologik, solishtirmatarixiy va semantik-sintaktik metodlar qo'llanilgan. Natijalar inkor kategoriyasining universal va milliy-tilga xos jihatlari aniqlashda, shuningdek, turkiy va slavyan tillarini qiyosiy o'rganishda muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Turk tilshunos olimasi Ayşe Demir [Demir, 2008] tadqiqotida turk tilidagi inkor shakllari sintaktik va semantik nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Inkor affiksi *-ma/-me* ning *fe'l* strukturasiidagi o'rni va gap darajasidagi funksiyasi ochib beriladi. Bu borada Yıldız M. inkor hodisasini diskurs tahlili asosida o'rgangan. Inkor grammatik kategoriya emas, balki pragmatik jihatdan talqin qilinadi. [Yıldız, 2015: 35-57]. Selma Arslanning bu boradagi ilmiy izlanishlarining mohiyati turk tilida inkor kategoriyasining *fe'l* zamonlari bilan tizimli munosabatda, yaxlit grammatik-paradigmatik hodisa sifatida tadqiq etilganidadir. Tadqiqotda inkor affiksi *-ma/-me* ilk bor *fe'l* zamon shakllari kesimida izchil tahlil qilinib, inkorning predikativlik bilan bevosita bog'liqligi ilmiy asosda ko'rsatib berilgan. [Arslan, 2010: 41-58]. Shuningdek, ishda inkor ma'nosining zamon shakllari orqali nutqiy va grammatik qiymati o'zgarishi aniqlanib, inkor faqat shakliy ko'rsatkich emas, balki *fe'l*ning zamon paradigmasida faol semantik yuklama tashuvchi birlik ekanligi asoslangan. Bu yondashuv turk tilida inkor kategoriyasini *fe'l* markazli tizim sifatida talqin qilishga yangi ilmiy dalillar kiritadi.

Inkorni o'rganishga bag'ishlangan ishlar orasida boshqird va nemis tillarida inkor kategoriyasining funksional-semantik xususiyatlarini tahlil qilishga bag'ishlangan L.Z.Hasanovanning tadqiqotida. inkor kategoriyasi funksional-semantik kategoriya sifatida talqin qilinib, uning boshqird va nemis tillarida ifodalanish vositalari tizimli ravishda tahlil qilingan [Xacahova, 1999: 174] Muallif inkorni ifodalovchi morfologik, leksik va sintaktik birliklarni aniqlab, ularning predikativlik, gap tuzilishi va semantik qamrov bilan bog'liqligini ko'rsatadi. Tadqiqotda boshqird tilida inkorning asosan *morfologik (fe'l inkori)* orqali, nemis tilida esa *leksik va sintaktik vositalar* orqali amalga oshirilishi ilmiy dalillar bilan asoslangan. Tadqiqot qiyosiy-tipologik tilshunoslik doirasida inkor kategoriyasining universal va milliy-tilga xos xususiyatlarini aniqlashga xizmat qilishi bilan ahamiyatlidir hamda turkiy va german tillarida inkor masalasini o'rganishda muhim ilmiy manba hisoblanadi.

Ko'rib chiqilgan adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, turkiy tillarning barchasida inkor kategoriyasi grammatik jihatdan markaziy, *fe'l* bilan uzviy bog'liq hodisa sifatida tadqiq etilgan. Tasdiq kategoriyasi esa aksariyat tadqiqotlarda maxsus

formal ko'rsatkichga ega bo'lmagan, pragmatik va diskursiv xususiyatlari bilan tavsiflanadi. O'zbek, qozoq, qirg'iz, tatar va turkman tillari materiallari bu xulosalarning umumturkiy tipologik asosga ega ekanini tasdiqlaydi.

Maqolada inkor kategoriyasi turli til tizimlari materiallari asosida qiyosiy-tipologik, funksional-semantik va lingvopragmatik yondashuvlar doirasida tahlil qilindi. Olingan natijalar inkor hodisasining faqat grammatik ko'rsatkichlar bilan cheklanmaydigan, balki morfologik, sintaktik, semantik va pragmatik sathlarda namoyon bo'ladigan murakkab lingvistik kategoriya ekanini ko'rsatadi. G'arb tilshunosligida inkorning nazariy asoslari Otto Jespersen tomonidan ishlab chiqilgan bo'lsa, turkiy tillarda inkorning asosan agglutinativ tuzilishga xos bo'lgan fe'l inkori orqali ifodalanishi uning predikativ markaz bilan uzviy bog'liqligini tasdiqlaydi.

O'zbek tilshunosligida inkor affiksi *-ma/-me* predikativlikni inkor etuvchi grammatik vosita sifatida asoslab berilgan. Keyingi tadqiqotlarda (Lutfullayeva, Saidxonov, Rahmatullayev) inkorning mazmuniy va pragmatik jihatlari yoritilib, tasdiq shaklidagi gaplarda ham inkor ma'nosining kontekst, intonatsiya va kommunikativ niyat orqali yuzaga chiqishi ko'rsatildi. Bu holat tasdiq va inkor o'rtasidagi munosabatni qat'iy grammatik qarama-qarshilik sifatida emas, balki nutqiy jarayonda shakllanuvchi funksional-semantik hodisa sifatida talqin qilish zarurligini ko'rsatadi.

Qardosh turkiy tillar (qozoq, tatar, turkman) hamda qardosh bo'lmagan tillar (rus, nemis) bo'yicha olib borilgan qiyosiy tadqiqotlar inkor kategoriyasining universal va milliy-tilga xos xususiyatlarini aniqlash imkonini berdi. Umuman olganda, inkor kategoriyasi funksional-semantik maydon sifatida namoyon bo'lib, uni o'rganishda formal-grammatik yondashuv bilan bir qatorda pragmatik va diskursiv tahlil metodlaridan foydalanish muhim nazariy va metodologik ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar:

1. Abdurahmonov G'. O'zbek tilida fe'l inkori: filologiya fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. – Toshkent, 1976. – 186 b.
2. Abjalova M., Shodmonaliyeva Y., Tursunboyeva F., Hasanova G. Onaylama ve Reddetme Emojilerinin Sözlük Birimlerle Anlamsal Özdeşleştirilmesi. 10. Uluslararası Bilgisayar Bilimleri ve Mühendisliği Konferansı – IEEE-UBMK, 17-19 Eylül, 2025. İstanbul, Türkiye, – S. 508-513.
3. Abjalova M., Khasanova G., Mardonova D., Shodmonaliyeva Y. Modification of Nonverbal Expression in Virtual Communication Environment. 10th International Conference on Computer Science and Engineering – IEEE-UBMK, 17-19 september, 2025. Istanbul, Turkiye, – pp. 445-450.
4. Аннагурбанов О. Категория отрицания в туркменском языке: дис. ... канд. филол. наук. – Ашхабад, 2001. – 164 с.

5. Arslan, Selma. Türkçede Fiil Olumsuzluğu ve Zaman İlişkisi: yüksek lisans tezi. – İzmir: Ege Üniversitesi, 2010. – 121 s.
6. Ганиев Ф. Категория отрицания в татарском языке: дис. ... канд. филол. наук. – Казань, 1998. – 186 с.
7. Лутфуллаева Д.Э. Тасдиқ гапларда инкор ва шаклий-мазмуний номувофиклик: филол. фан. номзоди илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. – Тошкент, 1997. – 140 б.
8. Пенджиева Н. М. Категория отрицания в туркменском и русском языках (сравнительно-типологический анализ): дис. ... канд. филол. наук. – Ашхабад, 2006. – 182 с.
9. Rahmatullayev, Sh. O‘zbek tilida tasdiq va inkor. – Toshkent: Fan, 2004. – 112 b.
10. Saidxonov. M. O‘zbek tilida noverbal kommunikatsiya vositalari: filologiya fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. – Toshkent, 1993. – 147 b.
11. Сарсембаев А. Категория отрицания в казахском языке: функционально-семантический аспект: дис. ... д-ра филол. наук. – Алматы, 2010. – 312 с.
12. Ханова А. Ф. Средства и способы выражения категории отрицания в татарском языке: в сопоставлении с русским и немецким языками: дис. ... канд. филол. наук. – Тобольск, 2010. – 190 с.
13. Хасанова Л. З. Функционально-семантическая категория отрицания в башкирском и немецком языках: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20 – Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание. – Уфа, 1999. – 174 с.
14. Yıldız, M. Türkçede Olumsuzluk ve Söylem: doktora tezi. – Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2015.
15. MUHAMMADIYEVA, D. (2025). “BOBURNOMA” MATNI O‘ZBEKCHA-TURKCHA-QOZOQCHA PARALLEL KORPUSINING TARJIMAGA ASOSLANGAN EKSTRALINGVISTIK VA INTRALINGVISTIK MA‘LUMOTLAR BAZASI. «ACTA NUUZ», 1(1.12), 312-315.
16. Rahmatullayev, Sh., Mahmudov, N., Xolmanova, Z., O‘razova, I., & Rixsiyeva, K. (2022). O‘zbek tili frazeologik lug‘ati. Toshkent.
17. Shamsiyeva M. Bola nutqi rivojlanishining zamonaviynazariyalari. “Filologik ta’limni takomillashtirish muammolari” Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari. T.: “Mumtoz so‘z” 2020.
18. Z Xolmanova. [TILNING MA‘LUMOTLARNI SAQLASH VA YETKAZISH FUNKSIYASI](#). – Conferences, 2025
19. Н М. [Eski türkçenin semantik özellikleri](#). Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi'nin ev sahipliğinde 17-20 Nisan 2018